

Радован Пилиповић, *Српска православна црква и руска емиграција (1920–1940)*, Бањалука–Београд 2018, стр. 499

Научно дело *Српска православна црква и руска емиграција (1920–1940)*, израђено као докторска дисертација др Радована Пилиповића, настало је као плод истраживања до сада мало познатих или потпуно непознатих историјских извора. Своје издање за ширу научну публику овај рад доживео је као плод вишегодишње сарадње Архива Републике Српске и Архива Српске православне цркве. Миграција руског становништва током и након бољшевичке револуције вероватно је највећа сеоба народа у Европи између два светска рата. О досељавању руске интелигенције у тадашњу Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца / Југославију постоји велики број текстова у научним и популарним часописима, такође и одређени број књига (углавном биографског карактера). Ипак, до сада није издат ниједан овако обиман научни рад који обрађује историјске (пре свих архивске) изворе прве категорије.

У уводном делу свог историографског рада др Пилиповић разрађује тему сложености односа Српске православне цркве и руске емиграције. Аутор наводи како се "сусрет Српске православне цркве са руском црквеном емиграцијом дешавао на неколико паралелних, а опет повезаних поља црквеног живота (...): канонско право, црквена мисија и црквена доктрина". Политичка позадина бољшевичке револуције и грађанског рата у Русији одразила се и на однос Српске православне цркве са историјским центром руског православља – Московском патријаршијом. Наиме, масовним доласком вишег и нижег клира руске цркве у Краљевину СХС и спонтаним формирањем Руске православне заграничне цркве, са седиштем у Сремским Карловцима, преобликован је однос српске и руске цркве. Повезане вековним духовним и братским везама, две цркве обликују потпуно нове односе, али овога пута у директном духовном и црквеном односу, који се сада одликовао и заједничким свакодневним животом. Руска загранична црква, уз свесрдну логистичку помоћ Српске православне цркве, организује свој духовни живот у новим оквирима, односно на канонском подручју власти српског патријарха. Редовна заседања Светог архијерејског синода Руске заграничне православне цркве одржавају се у Сремским Карловцима, прогнани руски архијереји врше своје пастирске послове, а литургијски живот руских емиграната одвија се неометано. С друге стране, утицај руског фактора на унутрашњи живот Српске православне цркве такође је био велик. Руски утицај намеће се у токовима рада Српске православне цркве, која

је у то време тек била уздигнута на степен патријаршије. "Идејни свет руске емиграције (...) донела је Србима нове моменте, утичући на њихов религијски миље, обредност и дотадашње навике", наводи аутор.

Централни део књиге заузима обрада водећих личности Руске заграничне и Српске православне цркве, личности које су обликовале нове односе две традиционално братске цркве, њихови међусобни утицаји и рад на јачању обе духовне заједнице појединачно, као и заједнички рад на јачању православља и продубљивању међусобних духовних веза. С тешким положајем руског епископата још 1918. године био је упознат митрополит српски Димитрије, који креће у дипломатску акцију спасавања руских архијереја, а затим и нижег свештенства. Овај план митрополита Димитрија, испоставиће се, имао је далекосежнији значај него што је то пуко спасавање људских живота. Наиме, он у писму Министарству вера од фебруара 1921. године моли да се државне структуре Краљевине ангажују на довођењу руског свештенства "с обзиром на упражњене многе парохије и манастире у нашим епархијама". Одлука Светог архијерејског сабора Српске православне цркве од јуна 1921. да се у разматрање узме молба митрополита кијевског Антонија, тада пребеглог у Цариград "ради преласка руске црквене управе из Цариграда у Србију", показаће се као стратешки веома важан корак за јачање српске цркве с обзиром на губитке у кадру које је доживела током Првог светског рата. Међутим, ови кораци нису били једностранни. Др Пилиповић као једно од врхунских достигнућа савременог хришћанства у пракси издваја хуманитарни и каритативни рад Српске православне цркве на помоћи руским избеглицама и гладнима у совјетској Русији, затим и помоћ руском светогорском монаштву и руским заграничним парохијама у Западној Европи.

Поред духовних и црквено-јерархијских веза, аутор акценат ставља и на односе које је Српска православна црква гајила са руским патриотским организацијама и појединцима који су имали велики утицај на руске емигранте и баштиниле тековине царске Русије, са чијим се нестанком нису мирили. Др Пилиповић истиче велики број друштава која су ординирала на територији Краљевине СХС/Југославије, чији утицај није био само патриотског карактера. Велики број ових удружења био је под директним покровитељством српских патријараха. Како аутор наводи, "смрт патријарха Варнаве је практично направила смотру руских емигрантских удружења са којима је одржавао везе. Руски комитет у Југославији у име 78 заступљених националних, битних и професионалних организација и друштава шаље своје изјаве саучешћа Светом архијерејском синоду Српске православне цркве". Већина ових организација није била само духовног и националног карактера, већ је окупљала и поштоваоце руске културе и традиције из редова српског народа. Аутор наводи организације најразличитијих профила и деловања: "Сергијевско православно братство", "Руски дом имена цара Николаја II", "Лига резервних руских официра и војника у иностранству", "Прво руско женско друштво у Краљевини Југославији" и др.

Велики део овог рада аутор је посветио просветном и културном утицају руских досељеника на Српску православну цркву. "Избегло руско свештенство и Руси професори богословља носили су у себи и са собом одређени ниво богословске културе, теоријског знања и способности за даља промишљања." Интелектуални утицај даље се преноси и у текстовима које су руски интелектуалци издавали у црквеним часописима, затим у мисионарском и проповедном раду, а "свакако да постоји руски допринос у развијању српске академске теологије, јер су Руси емигранти професори у богословијама (Рељево, Сремски Карловци, Битољ, Цетиње), као и на Православном богословском факултету", наводи аутор.

Др Радован Пилиповић у свом наративном и аналитичком приступу истиче тековине руске емиграције из прве половине XX века, које се у српском, пре свега црквеном а затим и у просветном, културном и друштвеном животу, осећају и до данашњих дана. Треба нагласити закључак који је др Пилиповић донео приликом аналитичке обраде и статистичког сређивања података – чак 10 процената свештенства оба реда (мирског и монашког) било је пореклом руско. Руски досељеници извршили су велики утицај на монашки живот, а највећа тековина овог утицаја била је у обнови женског монаштва у српској цркви, које је у XIX и почетком XX века било готово ишчезло. Поред ових примарних и далекосежних утицаја, руски емигранти имали су утицај и на низ других друштвених појава везаних за однос народа и цркве – допринос изградњи светитељских култова, помирење модерног и традиционалног у црквеним односима, допринос ширењу православља према западу тадашње Краљевине и много других. Ипак аутор, сумирајући историографски осврт у раду, у неким секвенцама не врши до краја анализу архивске грађе коју наводи. Но и поред тога, уз одличан научни апарат и опширне изворе и литературу коју обрађује, ово је најобухватнији научни рад који се бави односима Српске православне цркве и руске емиграције између два светска рата.